

TÜRÜK

2026, Yıl/Year: 14, Sayı/Issue: 44, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 08.02.2026

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 03.03.2026

Sayfa / Page: 181- 196

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Rumeysa Cansever

Müşerref Sabri Köseoğlu Ortaokulu, Türkçe Öğretmeni, Başöğretmen
rumeysa_cansever@hotmail.com

Prof. Dr. M. Fatih Andı

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fandi@fsm.edu.tr

RASİM ÖZDENÖREN'İN İLK VE SON DÖNEM ÖYKÜLERİNDE KASABADAN KENTE/CEMAATTEN BİREYE DÖNÜŞÜM SÜRECİ*

Öz

Rasim Özdenören'in ilk dönem öyküleriyle son dönem öyküleri arasında belirgin mekânsal farklılıklar vardır. Yazar, ilk dönem öykülerinde köy ve kasabayı ön planda tutarken son dönem öykülerinde kenti merkezî bir konuma yerleştirmiştir. Özdenören, tercih ettiği bu mekânlar üzerinden gelenekten moderne geçiş sürecinde yaşanan toplumsal dönüşümü çok yönlü olarak yansıtmıştır. İlk dönem öykülerinde birey; ailesiyle ve çevresiyle güçlü ilişkiler kuran, içinde yaşadığı topluma aidiyet duygusuyla bağlanan bir özne olarak konumlandırılır. Buna karşılık, kent hayatının merkeze alındığı son dönem öykülerinde bireyin giderek yalnızlaştığı, kendisine ve çevresine yabancılaştığı, mutsuzluk ve çaresizlik duygularıyla kuşatıldığı görülür. Bu makalede amaç, Rasim Özdenören'in ilk ve son dönem öykülerinde kasabadan kente geçiş sürecini cemaatten bireye dönüşüm bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada yazarın ilk dönem öykü kitapları *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme* ve *Çok Sesli Bir Ölüm*'le son dönem öykü kitapları *Toz*, *İmkânsız Öyküler* ve *Uyumsuzlar* karşılaştırmalı metin çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Öykülerdeki

* Bu çalışma Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde hazırlanan "2000 Sonrası Türk Öykücülüğünde Kent Karşıtlığı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

kasaba kent karşıtlığı üzerinden cemaat bilincinin çözülmesi, aidiyet duygusunun zayıflaması, yabancılaşma ve yalnızlık temaları ele alınmıştır. Bununla birlikte kasabadan kente geçiş sürecinde kadın figürünün yaşadığı dönüşüm de öykü karakterleri çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rasim Özdenören, öykü, kasaba ve kent, cemaat, yalnızlık, yabancılaşma.

FROM TOWN TO CITY IN RASİM ÖZDENÖREN'S FIRST AND LAST STORIES/THE PROCESS OF TRANSFORMATION FROM COMMUNITY TO INDIVIDUAL

Abstract

There are significant spatial differences between Rasim Özdenören's early and recent stories. While the author prioritized the village and town in his early stories, he placed the city in a central position in his recent stories. Through these spaces he preferred, Özdenören reflected the social transformation experienced in the transition from tradition to modern in a multifaceted way. In the early stories, the individual; It is positioned as a subject who establishes strong relationships with his family and environment and is connected to the society he lives in with a sense of belonging. On the other hand, in the recent stories in which urban life is centered, it is seen that the individual becomes increasingly lonely, alienated from himself and his environment, and surrounded by feelings of unhappiness and helplessness. The aim of this article is to evaluate the transition process from town to city in Rasim Özdenören's first and last stories in the context of transformation from community to individual. In the study, the author's early story books *Patients and Lights*, *Dissolution* and *Polyphonic Death* and his recent story books *Dust*, *Impossible Stories* and *Misfits* were examined by comparative text analysis method. The themes of the dissolution of community consciousness, weakening of the sense of belonging, alienation and loneliness are discussed through the town-city opposition in the stories. In addition, the transformation of the female figure in the transition from town to city was also analyzed within the framework of story characters.

Keywords: Rasim Özdenören, story, town and city, community, loneliness, alienation.

Giriş

Rasim Özdenören, modernleşme süreciyle birlikte insanın yitirdiği değerleri, yaşadığı kimlik bunalımlarını ve varoluşsal sancuları gözlemleyerek öykülerinde yer vermiş bir Cumhuriyet dönemi yazarıdır. Öykülerinde hem bireyin hem de toplumun geçirdiği dönüşümü, gelenekten kopuşun yarattığı içsel çatışmalar üzerinden işler. Yazar, bu dönüşümü ve çatışmayı çok katmanlı ele alarak toplumsal ve metafizik düzlemde görünür kılmıştır. Onun öykü dünyasında kasaba ve kent ekseninde “cemaatten bireye dönüşüm”, “aidiyetin çözümlenerek yabancılaşmaya evrilmesi” ve “kadın figürünün

kasabadaki geleneksel rolünden kentin yalnız, kırılğan ve savunmasız bireyine dönüşmesi” belirgin temalardır.

Rasim Özdenören’in öykülerinde kent, yalnızca somut özellikleriyle ön plana çıkan bir mekân değil; insanın iç dünyasındaki çözülme, yalnızlığını ve yok olan aidiyetini görünür kılan bir sembol mekândır. Kendisinin de ifade ettiği gibi “...eski kentlerde olan ne varsa yeni kentlerde onlar yoktur ve yeni kentlerde olmayan insanî şeylerin tümü eski kentlerde mevcuttur” (Özdenören 1998: 129). Bu cümle, modernleşmenin insan üzerindeki yabancılaştırıcı etkisini özetler niteliktedir. Bireyin “hatıra”, “yitiklik” ve “yalnızlık” duygularıyla kentte yaşamaya çalışması yahut kenti terk etmesi, kentteki kaos, değişme ve yozlaşma Özdenören’in özellikle son dönem metinlerine sinmiş durumdadır (Narlı 2011: 223). Yazar, kent tasvirleri yaparken yalnızca mekânsal bir değişimi değil; modernleşmenin insanda meydana getirdiği anlam kaybını da görünür hâle getirir. Böylece kent, bireyin kendisiyle ve geleneğiyle kurduğu ilişkinin zayıfladığı, değerlerin çözümlenerek belirsizleştiği bir varoluş zeminine dönüşür.

Modernleşme, endüstrileşme ve kentleşme süreçlerinin hız kazanmasıyla Türk toplumunda köklü bir zihinsel ve sosyolojik dönüşüm yaşanmıştır. Sanayileşme ve kentleşme insan ilişkilerini kökünden sarsmış, cemaat olma¹ duygusu yok olup gitmiştir. İnsan, artık “yapayalnız” bir bireydir. Kendisini hiç olmadığı kadar özgür hissedenden kentli birey, sorunlarını başkasına ihtiyaç duymadan çözebileceği yanılgısına düşer. Cemaat bağlarından sıyrılarak özgür ama aynı zamanda yalnız hissedenden bir varlığa dönüşür (Sürgit 2019: 456). Bu dönüşüm, Rasim Özdenören’in öykülerinde karakterler üzerinden görünür hâle gelir. Yazar, modernleşmenin bireye vaat ettiği özgürlüğün, çoğu zaman derin bir yalnızlık ve anlam kaybıyla sonuçlandığını karakterlerinin iç dünyasını yansıtarak okuyucuya aktarır.

Özdenören’in ilk üç kitabı olan *Hastalar ve Işıklar* (1967), *Çözülme* (1973) ve *Çok Sesli Bir Ölüm* (1974)’de kasaba yaşamı içinde topluluk bilinciyle varlığını sürdüren –aile, akraba, komşu olarak- geleneksel değerlere bağlı insan tipleri dikkat çeker. Bu öykülerde fert, cemaatin bir parçası olarak konumlanır ve aidiyet duygusu; toplumsal ilişkiler, kültür ve inanç aracılığıyla pekiştirilir. Buna karşılık son üç öykü kitabı olan *Toz* (2002), *İmkânsız Öyküler* (2009) ve *Uyumsuzlar* (2015)’da ise kent; merkeze alınarak insanın yabancılaştığı, yozlaştığı, kimliğini yitirdiği ve yalnızlığa mahkûm olduğu kaotik bir atmosfer olarak betimlenir.

Eserlerde kasabadan kente geçiş sürecinde kadın figürü de belirgin bir değişim gösterir. İlk dönem öykülerde kadın; inanç, sabır ve fedakârlığın temsilcisiyken son dönem öykülerde modern kent yaşamının ruhsal baskısı altında yalnız, sevgisiz ve kimlik arayışı içerisindeki bir bireye dönüşür. Kadının kasabadaki cemaat merkezli, özellikle anne ve eş rolündeki konumu kentte ortadan kalkar; duygusal karmaşa ve toplumsal çözülme ile yer değiştirir.

Bu makalenin amacı, Özdenören’in ilk ve son dönem öykülerinde “insan” temasını merkeze alarak cemaatten bireye, aidiyetten yabancılaşmaya ve kadın figüründeki değişime odaklanmaktır. Çalışma, bu eserlerdeki tematik ve sosyolojik dönüşümü karşılaştırmalı metin çözümlemesi

¹ Bu çalışmada cemaat kavramı dinî bir yapılanmayı değil, geleneksel değerler ve gündelik pratikler etrafında bir arada yaşayan bireylerden oluşan sosyolojik bir yapıyı ifade etmektedir.

yöntemiyle incelemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda ele alınacak kitaplar, hem yazarın ilk (*Hastalar ve Işıklar, Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm*) ve son (*Toz, İmkânsız Öyküler, Uyumsuzlar*) dönemlerini temsil etmesi hem de kasaba-kent karşıtlığını, aidiyet-yabancılaşma konularını ve kadın figüründeki değişimi belirgin bir biçimde yansıtması sebebiyle tercih edilmiştir.

1. İlk Dönem ve Son Dönem Öykülerinde “İnsan”

Rasim Özdenören’in öykülerinde olayların geçtiği mekânları sosyokültürel bağlamda iki grupta incelemek mümkündür: Maraş eksenli taşra öyküleri ve kent insanını merkeze alan öyküler. İlk gruptaki öykülerde Sezai Karakoç’un “kasaba edebiyatı” olarak nitelediği bağlamda, taşrada yaşayan ve geleneksel yaşamdan ve değerlerden henüz kopmamış fakat bu yaşam biçiminde ufak ufak değişimler gözlemlenen insanlar anlatılırken diğer gruptaki öykülerinde modernleşmenin yabancılaştırdığı, metafizik bunalımlar yaşayan kent insanı anlatılmaktadır. Bu insanlar zaman zaman bir başkaldırı tavrı sergilemeler de sonuçta ait oldukları temel referans yani “İslâmi inanç” onlara kimliğini hatırlatmaktadır (Sağlık 2011: 162). Özdenören’in mekân tercihleri, sadece anlatı atmosferini değil, bireyin varoluşsal konumunu da belirleyen bir işlev üstlenir. Mekânın değişimi, insanın anlam dünyasında meydana gelen dönüşümle paralellik gösterir.

Özdenören’in ilk dönem öykülerindeki kahramanlar köy ve kasabalarda yaşayan, günlük hayatta her zaman rastlanılabilecek, yaşadıkları bunalımın farkında olmayan orta hâlli insanlardır. Bu yönüyle onun öykülerindeki karakterler; Erhan Bener, Adalet Ağaoğlu veya Orhan Pamuk gibi yazarların kentsoylu, küçük burjuva ya da seçkin karakterlerinin dünyasından büyük ölçüde ayrılır. Özdenören’in kişileri bilinçli olarak değil; kültürel yozlaşmanın mirası olarak köy insanının içine sinen, bilinçaltını dolduran sıkıntı ve buhranlarla mücadele etmektedir. Bu karakterler, aile büyüklerini veya çevresindeki insanları kırmaktan, dine ve ahlâka aykırı davranmaktan, “günah” ve “ayıp” korkusundan dolayı hastalıklı bir ruh hâline bürünmüşlerdir. Onlar çoğunlukla muhtar, ağa veya imam gibi figürlerle çatışmaz; ideolojik kamplaşmaların dışında kalırlar. Çekilen sıkıntılar daha çok bireysel ve içsel niteliktedir (Kabaklı 2006: 665). Dolayısıyla Özdenören’in ilk dönem öykülerinde birey, modern anlamda özerk bir özne değil; geleneğin içinde şekillenen bir varlık olarak yer alır. Bu durum, sonraki dönem öykülerinde karşılaşılan yalnızlaşmanın henüz gerçekleşmediğini göstermektedir.

1.1. Cemaatten Bireye “İnsan”

Rasim Özdenören’in öykü külliyatı “insan” konusu merkeze alınarak incelendiğinde gözle görülür bir değişim dikkati çeker. İlk dönem öykü kitaplarında (*Hastalar ve Işıklar, Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm*) birey; genellikle aile -ki çoğu zaman bu aile geniş ailedir-, akrabalar, köy/kasaba ve cemaat bağlamı içinde bir anlam kazanır. Kahramanların kimlikleri ait oldukları toplulukla kurdukları ilişkiler üzerinden şekillenir. Bu eserlerde insan, sahip olduğu geleneğin ve kültürün içinde var olur. Zaman zaman aile ilişkilerinde çatırdamalar yahut çözümler görülse de bu durum hiçbir zaman cemaatin bütünlüğünü yok edecek düzeyde olmamıştır. Son dönem öykü kitaplarında (*Toz, İmkânsız Öyküler, Uyumsuzlar*) ise kent hayatının ön plana çıkmasıyla birlikte yalnızlık, yabancılaşma, aileden ve cemaatten kopuş gözle görülür hâle gelir. Modern hayatla gelen toplumsal çözülme, birtakım kimlik krizleri ve kentleşme problemleri Rasim Özdenören’in kahramanlarının “cemaat insanı” olma özelliğini kaybedip “yalnız birey”e dönüşmesine neden olur.

Hastalar ve Işıklar'da yer alan *Pus* öyküsünde karşımıza geniş bir aile çıkar. Ailenin tüm bireyleri ölüm döşeginde olan dede için elinden geleni yapmaktadır. Dede bir yandan hastalıklarıyla uğraşırken bir yandan da bu ailenin içinde kendini avutmaktadır: “Henüz emeklemeye başlayan torunlara, sakalını çekiştiren yumurcuklara gözleri yaşararak, usul usul başını sallayarak bakıyor” (Özdenören 1998c: 17). Hikâyenin sonuna doğru dede güçlkle yatağından kalkar, sahanlıkta yer alan sandık odasına geçer. Bu odada eski bir sandık bulunmaktadır ve torununa bu sandığın içinden eski, paslanmış bir tabancayı sevinçle verir. Görünüşte hiçbir maddî değeri olmayan bu “armağan”, dedenin toruna bıraktığı özel bir miras niteliğindedir: “Birden titredim. ‘Armağan’ımı cebime koydum ve dedemi ansıdım. ‘Sen başkasın’ demişti bana. Bu sözü anlamağa çalıştım” (Özdenören 1998c: 21).

Hastalar ve Işıklar'ın bir diğer öyküsü *Eskiye*'de aile ile birlikte komşuluk ilişkileri de karşımıza çıkar. Sevgi ve fedakârlıkla birbirine kenetlenmiş bu ailede hasta bir baba vardır; anne geleneksel yöntemlerle onu iyileştirmeye çalışmakta, oğulları da ihtiyaçlarını karşılamak için ellerinden geleni yapmaktadır. Anlatıcı olan evin ortanca oğlu, kardeşi Kerem'i evdeki kasvetli ortamdaki sıkılmış olduğunu düşünerek bahçeye yollar ama Kerem küçük yaşından beklenmeyecek bir tepkiyle bunu reddeder: “Dün kar yağmıştı, bağırsarak kartopu oynuyordu çocuklar, ‘çık, sen de oynarsın’ dedim. Gözlerini dikerek büyük bir adam tavrıyla baktı yüzüme, ‘oynamam ben, babam hasta’ dedi” (Özdenören 1998c: 53). Aile bir yandan babanın hastalığıyla uğraşırken bir yandan da evin büyük oğlu Ömer'in eşi evde doğum yapmak üzeredir. Komşular ise bu zorlu süreçte aileyi hiç yalnız bırakmazlar.

Hastalar ve Işıklar'da yer alan *Dönüş* adlı hikâyede de geniş aile ve akrabalık ilişkileri ön plandadır. *Dönüş*'te kahraman, kendi ailesi, dayısı ve anneannesiyle birlikte dedesinden kalma bir evde ekonomik sıkıntılarla birlikte yaşamaya çalışmaktadır. Dayı, çalışmayı sevmeyen tabiri caizse “bir baltaya sap olamamış” biridir, babası öldükten sonra miras yoluyla kalan yerleri de heba edip aileyi ciddi bir maddî sıkıntının içine sokmuştur. Son derece güç koşullarda, her şeye rağmen birliğini bozmadan hayatını devam ettirmeye çalışan aile, evin kadınlarının eğirdiği yünleri satarak güç de olsa geçimini sağlamaktadır.

Rasim Özdenören'in ikinci öykü kitabı *Çözülme*'de geleneksel hayatın temel unsurları olan aile, akrabalık bağları, komşuluk ilişkileri ile kasaba ve köy yaşamı öykülerin zeminini oluşturmaktadır. Her ne kadar bu öykülerde insan ilişkilerinde bir çözülme ve sarsıntı göze çarpsa da henüz köklü bir kopuş söz konusu değildir. Birey, modernleşmenin etkisiyle farklı yönelimler sergilese bile tamamen yalnızlaşmaz; içinde bulunduğu cemaat, doğruları ve yanlışlarıyla birlikte, ona hâlâ bir aidiyet ve dayanışma alanı sunmaktadır.

Çözülme hikâyesinde öne çıkan baba figürü; ailesine karşı görevlerini yerine getirmeyen, mirasını çarçur ederek eşini ve çocuklarını ekonomik sıkıntıya sürükleyen, hatta onlara zaman zaman zulmeden bir karakter olarak betimlenir. Ancak bu olumsuz özelliklerine rağmen aile üyeleri; ona, ölüm döşeginde büyük bir ihtimam göstermeye devam eder. Ailenin diğer bireylerinden zihinsel ve fiziksel engelli bir kızın varlığı bu çerçevedeki trajediyi derinleştirir. Öykünün sonuna doğru baba vefat eder, bu durum aile için yeni bir dönüm noktasıdır. Cenaze sırasında akraba ve komşuların eve

gelerek aileye destek olması, Özdenören'in cemaat ilişkilerini öne çıkarma biçiminin somut bir göstergesidir:

“Akşamdan sonra, birer ikişer komşular gelmeye başladı. (...) Erkeklerle damat, kadınlara da Şaziye hizmet ediyordu. Şaziye, daha biri gelip de oturur oturmaz, hemen, bir kâsenin veya küçük bir sahanın içinde helva getirip misafirin önüne koyuyordu. Onlar da, ölüye rahmet dileyerek bunu yiyorlardı” (Özdenören 1998b: 22).

Bu sahne, bireysel acıların topluluk dayanışmasıyla kuşatıldığına ve cemaat bilincinin birey için hâlâ güçlü bir sığınak oluşturduğuna işaret etmektedir.

Rasim Özdenören güçlü tasvirleriyle bilinen bir yazardır. *Aile* öyküsünde bir köy evini tüm detaylarıyla yaklaşık üç sayfa tasvir eden yazar, tamamıyla geleneksel yaşam biçimini benimsemiş ve birbirine sıkı sıkıya kenetlenmiş kalabalık bir ailenin mensuplarını tek tek anlatır:

“(…) Ailenin en yaşlı üyesi büyükanadır. Doksan yaşlarındadır. Duldur. Büyükananın bir oğlu, iki dul gelini vardır. Oğul altmış yaşlarında, evlidir. İki kızı vardır. Kızlardan biri otuzbeş yaşlarındadır, çocukluğunda geçirdiği bir hastalık sonucu dili konuşmaz, kulakları sağır olmuştur. Öbür kız evlidir, şimdi bir çocuğuyla konuk olarak babasının yanında kalmaktadır. Kocasını attadır” (Özdenören 1998b: 22).

Ailede herkesin bir görevi vardır ve kimse bunu aksatmaz. Büyüklere saygıda kusur edilmez ve her şey belli bir rutine göre yapılır. Tüm hayat, namaz vakitlerine göre tanzim edilmiştir. Gece yatma vakti geldiğinde evin reisi konumundaki Salih Efendi harekete geçmeden, diğer aile bireyleri odasına çekilmemektedir.

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* kitabında yer alan aynı adlı öyküde ise mekân bir mezradır. Bu mezrada yaşayan insanlar, aralarında kan bağı bulunmamasına rağmen güçlü bağlarla birbirine kenetlenmiş durumdadır. Cemaat bilincinin hâkim olduğu bu toplulukta, zor zamanlarda birbirine destek olmak, ihtiyaç anında komşunun kapısını çalmak gündelik hayatın tabii bir parçası olarak yansıtılır. Öykünün ana karakteri olan Kamber'in babası Şehmuz, tarlada çalışırken aniden fenalaşır. Bunun üzerine hemen akla köyün saygın kişisi Arap Baba gelir ve hiç tereddütsüz çağrılır. Arap Baba, köyde geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayan Bakaç Ali'nin Şehmuz'u daha önce olduğu gibi yeniden iyileştirebileceğini söyler. Bunun üzerine Kamber, Bakaç Ali'yi çağırır: “Odaya girdiler. Bakaç Ali, doğru hastanın başına gitti. (...) Arap Baba, hâlâ oradaydı. Hastanın yanında, diz üstü çökmüş, okuyordu” (Özdenören 1998a: 13).

Ancak tüm çabalar boşa çıkar ve Şehmuz hayatını kaybeder. Öykünün trajik sonuna rağmen, köylülerin aileyi bu zor süreçte yalnız bırakmaması, Özdenören'in cemaat dayanışmasını vurgulayan yaklaşımının önemli bir göstergesi olarak öne çıkar.

Özdenören'in son dönem öykü kitapları *Toz*, *İmkânsız Öyküler* ve *Uyumsuzlar*'a baktığımızda ise taşrada cemaat içerisinde ve aidiyet duygusuyla yaşayan insanın kent yaşamına geçişle birlikte gitgide yalnızlaştığını, birlik hâlinde değil birey olarak varlığını sürdürmeye çalıştığını görüyoruz. Bu durumun üstesinden gelemeyen birey, ciddi bir güven problemi yaşar; bunalımların, kaygıların, korkuların ve hezeyanların etkisiyle çıkmaza girer ve çoğu zaman da intiharın eşiğine gelir.

Modern çağın insanı, düşüncesinin sürekli değiştiği nazik ve buhranlarla dolu bir dönemden geçmektedir (Le Bon 2005: 10). Sosyolojinin olduğu kadar edebiyatın da inceleme alanına giren bu konuya Rasim Özdenören de deneme ve öykülerinde yer verir. Onun özellikle son dönem öykülerinde ait olduğu geleneğin değerlerinden uzak kalmış, bunun neticesinde “Saçma ve iğrenç bir dünyada sahipsiz, inançsız, dostsuz yaşayan insanın boşluk, hiçlik, bunalım ve abesle çevrili hayatı anlatılır” (Kefeli 2007: 80). Buradan hareketle, Özdenören’in son dönem öykülerindeki kahramanların yalnızca toplumsal değişimin mağdurları olmadığını; aynı zamanda anlam arayışında yönünü kaybetmiş bireyler olduğunu söylemek mümkündür. Gelenekle bağın zayıflaması, onların varoluşsal bir kriz yaşamalarına neden olmuştur.

Modernleşme olgusu sosyokültürel hayatın tüm kurumlarına olduğu gibi aileye de etkide bulunmuş, ailenin geleneksel yapısını ve işlevlerini değiştirmiştir. Bu değişim sürecinde en fazla etkilenen kurum, kültürün temel değer ve normlarının ilk olarak aktarıldığı ve bireyin kişiliğinin ve kimliğinin şekillendiği bir sosyalleşme atmosferi olan “aile” olmuştur (Çelik 2010: 26). Ailenin aldığı bu darbe bireyin yalnızlaşmasına, en önemli dayanağını kaybetmesine ve savrulmasına neden olmuştur. Aile dağılınca toplumda var olan pek çok ilişki ağı da -akrabalık, komşuluk, dostluk vs.- peş peşe çözülmeye uğramıştır.

Toz’da yer alan öykülerde kent, kalabalığıyla birlikte hayatın güzelliklerini ortadan kaldıran, acımasız bir mekân olarak resmedilir. Sevgililer kentin gürültüsü içinde kaybolur; kent, -başta değerler olmak üzere- her şeyin satıldığı bir pazara dönüşür. Özdenören, bu öykülerde kent yaşamını; herkesin birbirini ezerek ilerlediği acımasız bir rekabet ortamı olarak yansıtır. Nitekim kitabın son öyküsü olan “Soytari”da çizilen kent imgesi, sadece bu öykünün değil, son dönem öykülerinin hemen hepsinin mekânı ve onları şekillendiren toplumsal atmosfer olarak sunulur (Tosun 2017: 45):

“Ağzına mızıka tutuşturmuş herkes ordan oraya fırlanıyordu. ağzında mızıkası ya da omuzunda kitarası, elinde borusu, tenekesi.. artık her neyse, her neyle kendini avunduracağını düşünüyorsa, kentin içlerinde, duvar diplerinde, yer altında, kublularda, lağımın oralarda, bu sefilliği, bu sefil yaratık olma durumunu oynamaya çıkmıştı. Herkesin satacak bir şeyi vardı. Herkes her şeyi satabilirdi. Onur, haysiyet, hayal, düş, paçavra, aşk, sis, hatta ölüm, ses, sükût.. her şey, her ne varsa, ve olmayan her ne ise, hepsi satılıktı” (Özdenören 2004: 99).

Rasim Özdenören’in *İmkânsız Öyküler* adlı kitabında, önceki öykülerinden farklı olarak, daha çok tahkiyeden uzak anlatımıyla denemeler ve minimal öyküler karşımıza çıkmaktadır. İletişimsizlik, yalnızlık, arayış, hüznün, hayalî bir kavuşma ve hayatla yüzleşme bu anlatılarda tema olarak işlenmiş; “kent yalnızlığı” ise özellikle vurgulanmıştır (Tosun 2017: 45): “Hüznün, kente ve yalnız ona mahsus bir yaşantı halidir. İnsanın içine hüznün çökelten pazar boşluğu da kentte yaşanır, çünkü kırdan pazar olmaz” (Özdenören 2009: 43).

Rasim Özdenören’in son dönem öykülerinde kent, insan ilişkilerinin olağan seyrinde yaşandığı toplumsal bir mekân olarak değil; bireyin ruhsal yapısını, özellikle de bunalımlarını görünür kılan bir atmosfer olarak karşımıza çıkar. Caddeleri, sokakları ve evleriyle kent; kaotik, güvensiz, sıkıcı, soğuk ve karanlık bir şekilde betimlenir. Bu mekânsal tasvirler yalnızca fiziki çevreyi değil, aynı zamanda bireyin içsel âlemini okuyucuya yansıtır. Özdenören’in öykülerinde kent; bireyin yalnızlığını, umutsuzluğunu, korkularını ve ruhsal parçalanmışlığını yansıtan bir ayna görevi üstlenir (Tosun 2017: 198).

Yazarın son kitabı *Uyumsuzlar*'da yer alan "Karambol" öyküsünde bu minvalde bir kent ortamı belirgin bir biçimde görülür. Öykünün kahramanı bir yandan sevgilisini ararken bir yandan da kentin sokaklarına, evlerine ve yalnız insanlarına dair okuyucuya detaylar verir. Bu tasvirlerde evler ahşap, mermer ve beton karışımından yapılmış; soğuk ve kimliksiz yapılar olarak tasvir edilir. İçinde yaşayan birey ise kendini toplumdan soyutlamış ve insanlara olan güvenini yitirmiştir:

"(...) Evlerin sadeleştirilmeye çalışılmış rokoko pencerelerinden görünen eprimiş tül perdeler: arkasında insan yaşayıp yaşamadığı belli olmayan... İnsanın içine öyle bir izlenimi ok gibi fırlatan: benim arkamda birileri var; sakın dikkatle bakayım deme, beni gördüğünü bilmek istemiyorum/beni kendi yalnızlığımın ortasına bırak ve orada batmaya terk et, diyen(...)" (Özdenören 2022: 69).

Uyumsuzlar kitabında yer alan "Ölünün Yürüyüşü" adlı öyküde de kent, tekinsiz bir atmosfer olarak sunulur ve bireyin yalnızlık duygusunu pekiştirir. Otomobillerin yansıyan çarpık görüntüleriyle biçimlenen cadde manzarası, ölüm ve yokluk çağrışımlarıyla yüklüdür. Burada kent; ölümü, çürümeyi ve yok oluşu hatırlatan simgesel bir mekân hâline gelir: "Caddenin sol yanındaki binalar yansıyan kızıl ışıkla yaşlı bir şafak karanlığına gömülüydü ve sanki her binanın kapısından dışarıya bir ceset fırlatılacakmış gibi bir izlenim veriyordu" (Özdenören 2022: 101-102).

1.2. Aidiyet-Yabancılaşma

Arapça kökenli bir kelime olan aidiyet, "*ait olma durumu, ilişkinlik*" (Türk Dil Kurumu 1998: 50) anlamına gelmektedir. İnsanlar bir toplulukta var olma ihtiyacını karşılayarak ve birbirleriyle ilişki kurarak sosyalleşme sürecine girerler. Bu da toplumsal normların belirlenmesini sağlar. Böylece aitlik duygusu gelişir. Aidiyet, bireylerin bir ulusa, dine, dile, coğrafyaya, kuruma, topluluğa, bir insana, ideolojik bir fikre ve hatta bir objeye karşı duydukları bağlılık hissini ifade eder (Akdeniz 2024: 3, Maalouf 2014: 16'dan). Alptekin, (2011: 20)'e göre ise "Aidiyet bir başka açıdan bir eklemlenme, çıkarılma ya da bütünleşme sürecidir. Ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabasıdır. Dâhil olmak, içerilmek gibi benzeri birtakım hissiyatlar ile adeta insan olmanın gereğidir."

"Aidiyet" kavramına dair yapılan bu tanımlama ve açıklamalardan sonra makalenin bu bölümünde Rasim Özdenören'in ilk dönem öykü kitaplarında aidiyet unsurlarının nasıl ve nerelerde yer aldığına değinilecektir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu öykülerde aidiyet; bireyin toplumsal bağlarla kurduğu ilişki, mekâna âşinalık ve zamanın döngüsel işleyişi üzerinden inşa edilmektedir. Aidiyet, bireyin modern anlamda "yalnızlığa" düşmesini engelleyen, toplumsal bir koruma alanı olarak sunulmuştur. Özdenören'in ilk üç öykü kitabındaki kahramanlar zaman zaman yabancılaşma, içsel çatışma, yalnızlık gibi durumlarla karşı karşıya kalsalar bile nihai noktada aile ve cemaatin bir parçası olduklarının farkındadırlar; bu sebeple de savrulmazlar. Özellikle ölüm, doğum, hastalık, yoksulluk gibi kriz anlarında aidiyet duygusu daha da görünür hâle gelir; birey cemaatten kopmaz, aksine cemaate daha çok bağlanır.

Hastalar ve Işıklar kitabında yer alan "Pus" öyküsünde kahraman ara sıra geçmişini, dedesi sağlıklıken birlikte geçirdikleri vakitleri anar:

"Yaz günlerinde, sabahın serininde, bizler onun çevresinde buyruğuna hazır beklerken o da neşeyle, konuşarak, bağırarak katırlarını yüklerdi. Bazı geceler, bizi başına toplar, Kur'an'dan kalın, düzgün sesiyle parçalar okurdu. Kimi zaman, bizlere hisseli öyküler anlatırdı.

Küçüklü büyüklü çevresinde toplanmış, okuduklarını, anlattıklarını saygıyla dinlerdik” (Özdenören 1998c: 16-17).

Evdekilerin evin büyüğü olan dedenin çevresinde buyruğuna hazır bir şekilde beklemeleri, bazı geceler dedenin Kur’an okuyup hisseli öyküler anlatması ve ev halkının saygıyla kendisini dinlemesi gibi unsurlar bireyin gelenekle olan güçlü bağını yansıtmakta ve aidiyetin dinî-kültürel aktarım boyutunu göstermektedir.

Kitabın bir diğer öyküsü olan *Yankı*’da babasının davranışlarından ve baskısından bunalan kahraman, yaşadığı “eski, harap, köhne” evi ve kasabayı terk eder. Yıllar sonra geri döndüğünde evin ve tüm aile bireylerinin kendisine kucak açtığını görür. Her ne kadar yaşadığı kötü günler zihninde canlansa da bu evden ve ailesinden kopamayacağını anlar: “...Evin içi soğuk ve güneşli. Ama her an içindesiniz. O soğukluk ve bozulmuşlukla. O sizin içinizde. Onsuz yoksunuz...” (Özdenören 1998c: 70).

Çözülme’de yer alan “Aile” öyküsünde fakir bir kasaba atmosferi karşılar okuyucuyu. Kasabada tek düze bir yaşam sürülmektedir: “Aradan aylar, yıllar geçmiş, ama hiçbir eşyanın düzeni ve yeri değiştirilmemiştir” (Özdenören 1998b, s. 31). Öyküde geçen; kasabaya ait yüzlerce yıllık mezarlık, eski evler ve hatta ağaçlar bu mekânın ne kadar köklü olduğunu göstermek için kullanılmıştır. Bu evlerde “...çoğunlukla yaşlı, dul kadınlar yaşamaktadır. Yoksul insanlar soluk almaktadır. Yakınmasız, razı, mütevekkil. Birbirinin gereksinmelerine karşılık veren... Komşularda toplanılmaktadır. Vaka denilen şey, çok az olmaktadır” (Özdenören 1998b: 30).

Aidiyet ekseninde incelenecek son öykü *Çok Sesli Bir Ölüm*’dür. Daha önce de bahsedildiği gibi bu öyküde, zorlu şartlar altında geçimini sağlamaya çalışan bir aile ve bu ailenin babasının ölümü anlatılır. Aile yaşadığı çaresizlikte ilk olarak köyün ileri geleni olan Arap Baba’nın kapısını çalar. Arap Baba da geleneksel yöntemlerle tedavi yapan Bakaç Ali’yi getirmelerini ister: “Bakaç, (...) heybesinden, çeşitli otlardan yapılmış cıvık bir macun çıkardı. ‘Nefes darlığına bire birdir, kalbi de ferahlatır, Allahın izniyle birazdan kendine gelecek’ de[r]” (Özdenören 1998a: 12). Öyküde ailenin her bir ferдинin bu zor durum karşısındaki çarpınışları, mezradaki insanların ellerinden geleni yapmaya çalışması toplumsal aidiyeti gösterirken geleneksel tıba ve dinî söylemlere bağlılık kültürel aidiyeti yansıtmaktadır.

Rasim Özdenören’in son dönem öyküleri incelendiğinde ise aidiyetin, kent yaşamının ön plana çıkmasıyla birlikte, yerini tamamen “yabancılaşma” ya bıraktığı görülür. Felsefeye göre “şeylerin, nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma” (Cevizci 2005: 1728) olarak tanımlanan kavram, psikoloji ve sosyolojiye göre “kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, tabiata ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılaşma hissi” (Cevizci 2005: 1728) olarak ifade edilmiştir.

Tıpkı bu tanımlarda olduğu gibi Özdenören’in son dönem öykü kahramanlarının da kendisine, ailesine, topluma, yaşadığı mekâna ve değerlerine yabancılaşmış bireyler olduğunu söylemek mümkündür. Yazar, özellikle mekân olarak “kent”in seçtiği son dönem öykülerinde, kendi seçimi ve isteği dışında halka dayatılan yeni yapılanmanın (Batılılaşmanın, yabancılaşmanın) bireyi nasıl açmazlara ve kötü sona sürüklediğini işler. Toplumsal, kültürel değişim ve onun birey/aile üzerindeki

çözölmeye, dağılmaya varan sarsıcı etkisini anlatır. Ne kendisiyle ne çevresiyle uyuşabilen birey, yaşadığı yabancılaşmanın tesiriyle derin bunalımlara girer. Değişimin şoku bir bilinç kayması yaşamasına ve giderek şizofrenik bir birey hâline dönüşmesine neden olur (Tosun 2017: 187). Kentin tekinsiz atmosferi ile bireyin ruhsal parçalanmışlığı arasında bir paralellik kuran yazar, yabancılaşmanın hem dışsal hem de içsel bir süreç olduğunu ortaya koyar. Bunun neticesinde mekân, insanın bilinç kaymasının sahnesi değil, doğrudan üreticisi hâline gelir.

Toz'un öykülerinden biri olan *Dolambaçta*'da kahraman; annesinin ölümüyle birlikte, yaşadığı kente, bu kentin insanlarına ve en önemlisi kendi benliğine yabancılaşmıştır. İçinde bulunduğu bu durum zaman algısını da bozmuş ve varoluşsal bir kopuş yaşamasına neden olmuştur. Kendini bir dolambacın içinde tahayyül eden kahraman, pek çok kez benliğini yitirmektedir. Dolambaçta olan yalnız kendisi değildir aslında, kendisiyle birlikte kentten yaşayan herkes hayatını bu şekilde yaşamakta fakat bu dolambacın içinde çaresizce dönüp durduğunun farkında olmadan ölüp gitmektedir: "...Sonra kent içlerine giriliyor. Evlere, daracık sokaklara, birbirine geçmiş binaların arasına ve oralarda yaşıyor. Oralarda mekik dokunuyor. / Git. Gel: /Sonra bir daha git. / Dolaş. /Kendini kaybet. / Unut ve / Öl" (Özdenören 2004: 34).

"Yurtsuzluk duygusu" modern insanın yaşadığı varoluşsal bir sorundur. Bu duyguyla beraber birey, kendisini herhangi bir mekâna ait hissedemez, beraberinde güven kaybı ve köksüzlük yaşar. Modern hayatın sunduğu barınma, aşırı tüketim ve teknolojik imkânlar, bu köksüzlüğü ortadan kaldıramaz ve yabancılaşmaya sebebiyet verir. Çünkü insan mekânla ilişkisini sadece fiziksel ihtiyaçlarını gidererek değil, aynı zamanda anlam üreterek ve kimliğini inşa ederek kurar. Bu sebeple mekân, sıradan bir yaşam alanı olmanın çok ötesinde; kültürel, dinî, sosyal ve hatta siyasal bir hafızayı bünyesinde barındırır. Bu hafıza, kuşaktan kuşağa aktarılan bir "gelenek" olarak bireylere kimlik kazandırır ve onlara toplumsal bağlamda aidiyet yaşatır. Dolayısıyla mekânla kurulan ilişki, insanın kimliğini şekillendiren ve aidiyetini pekiştiren önemli bir unsur hâline gelir (Narlı 2011: 227). Bu noktadan hareketle, Özdenören'in son dönem öykülerindeki kent tasvirleri, yalnızca fiziksel bir çevreyi değil; yitirilmiş bir hafızayı ve geleneği temsil eder. Mekânın hafızadan arındırılması, bireyin de köksüzleşmesine neden olmaktadır.

İmkânsız Öyküler kitabında yer alan "Palyaço" öyküsünde kahraman yurtsuz, kimliksiz ve yalnızdır. Öyküde kent, bireyi boğan kaotik ve tehditkâr bir mekân olarak betimlenir. Nitekim anlatıda: "Acemi sarhoşlar, serseri takılmak isteyen aile çocukları, ipini koparmış kenarlılar, topu birden, bir arada, bir şaşkınlık topluluğu halinde yerlere serilerek, havalara sıçrayarak bağırıyor, küfürler savuruyor, mütecaviz gürültülerle zıplayıp duruyorlar..." (Özdenören 2009: 31) ifadeleriyle kentin düzensizliği ve birey için yarattığı güvensiz atmosfer somutlaştırılır. Kentte yaşayan insanlar yalnızca yabancı değil, aynı zamanda potansiyel bir tehdit unsurudur: "Odamın kapısını tokmakla zorlayan kim? Bu, kırmızı beyaz giysileriyle, bu, koyunyününden sakallarıyla ortalarda dolaşan palyaçolar da kim oluyor? Bacaları tekmeleyenler, kapıları zorlayanlar, tabutumuzun son çivisini çakmak için sabırsızlık belirtileri gösterenler..." (Özdenören 2009: 31).

Bireyin bu ortamda insanlara duyduğu güven tamamen sarsılmış, zihin bulanıklığı yaşamasına neden olmuş ve zaman algısını bozarak yabancılaşma sürecini derinleştirmiştir: "Çan sesini işitmeye başlıyorum. Kentimizin saatleri artık çan sesleriyle uyarıyor insanları. Saate bakmalıyım. Allah

aşkına, saat kaç?” (Özdenören 2009:31). İnsanlara karşı içinde büyük bir öfke barındıran kahraman, son aşamada çevresine zarar vermeyi tahayyül eder. Böylece öyküde, bireyin kent bağlamında yaşadığı yabancılaşma, güvensizlik ve öfke ile varoluşsal bir kriz hâline gelmiştir.

Metal Yokuş öyküsünde kent, tabii dokusunu kaybetmiş, yapay ve soğuk bir mekân olarak tasvir edilir: “Yapay kentin, kendi kutsal muhtevasından boşandırılmış olan her şeyin, sizi yüz yüze bıraktığı hep o aynı soğukluktur” (Özdenören 2009: 149). Kentte ağaçların gövdelerinin bakırdan ve çelikten, yapraklarının çinkodan olması, toprağın yok olup yerini sacdan bir zemine terk etmesi, kuş seslerinin metal bir yankı şeklinde duyulması bireyin doğadan ve insani sıcaklıktan uzaklaşarak yapay bir alana hapsediğini göstermektedir. Kentin bu soğuk ve ürkütücü atmosferi, insana ait olan sıcaklık ve güven duygusunu yok ederek mekâna yabancılaşmaya neden olmaktadır.

Rasim Özdenören’in son kitabı olan *Uyumsuzlar*’da yer alan “Karambol” öyküsünde bireyin kendi evine ve çevresine yabancılaşması, sıradan mekânlara ürpertici bir boyut kazandırılarak aktarılmıştır. Pencere ardında “cadı”, “Drakula dişleri”, “yuvalarından fırlayan gözler”in var olduğunu hayal eden bireyin pencere ve perde gibi mahremiyeti ve güveni anlatan nesnelere, tehditkâr unsurlar olarak algılandığı görülür:

“(…) Hangi pencereye baksa, arkasından bir cadı çıkacak, çalı süpürgesine benzeyen saçları, Drakula dişleri ile kıpkırmızı gözlerinden fırlayan ışınları üzerine salacak. (...) Perdeler, tül perdeler, sır vermeyen perdeler kıpırdanıyor... Minicik dalgalanmaları, ürperti gibi...(…)” (Özdenören 2022: 69).

Bu bağlamda, bu öyküde ve Özdenören’in diğer son dönem öykülerinde kent, birey için yalnızca bir yaşam alanı değil; toplumsal çözülmenin, yalnızlığın ve köksüzlüğün mekânsal simgesi hâline gelmiştir. Dolayısıyla kent tasviri üzerinden kurulan bu atmosfer, modern bireyin kent içinde kendine ait güvenli bir yer bulamadığını ve gitgide daha çok kendine, çevresine ve yaşadığı mekâna yabancılaştığını göstermektedir.

1.3. Kadındaki Değişim

Özdenören’in öykülerinde toplumsal değişimin yansımaları insan, zaman ve mekân üzerinde gözlemlenebilir. Yazar, bu değişimi insan üzerinde gösterirken özellikle “kadın” figürünü ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple makalede yazarın ilk dönem ve son dönem öyküleri karşılaştırmalı bir biçimde incelenirken kadındaki değişim, müstakil bir başlık altında ele alındı.

Rasim Özdenören’in ilk dönem öykülerinde, daha önce de ifade edildiği gibi, mekân olarak taşra kullanılmıştır. Bu hikâyelerde kırsal kesimdeki kadın; ataerkil düzenin onaylayıcısı, geleneksel yaşam biçiminin koruyucusu ve aktarıcısıdır. Ekonomik özgürlüğe sahip olmayan kadın, evlilik hayatında yaşadığı pek çok sorun sebebiyle mutsuz olsa da ataerkil otoriteye başkaldırmaz. Annelik ve eşlik misyonuyla ön plana çıkar; her ne kadar sosyal hayatta erkek kadar aktif bir rol oynamasa da ev içerisinde dengeyi ve düzeni sağlayan kilit bir noktada yer alır (Tunç 2020: 224). Son derece ahlâklı ve inancı sağlam olan kadın; yaşadığı zorluklara tevekkül, teslimiyet ve dua ile katlanır.

Hastalar ve Işıklar’daki “Çocuk” öyküsünde eşini erken yaşta ağır bir hastalıktan kaybetmiş ve küçük oğluya kayınpederinin evinde kalakalmış çileli, genç bir kadın karakter karşılar okuyucuyu. Bu kadın acısını dilediği gibi yaşayamaz; büyüklerine, taziyeye gelen misafirlere ve en önemlisi

oğluna karşı metanetli bir duruş sergilemek zorundadır: “Islak gözleri görünüyordu annesinin (sen niye uyumadın?). ‘Hadi artık.’ Bırakıp çekildi yatağına. Annesinin sesinde duyduğu güvenle yastığına yasladı sırtını” (Özdenören 1998c: 45).

“Eskiyen” öyküsünde ise dağ gibi bir “anne” figürü çizmiştir yazar. Neredeyse ölmek üzere olan eşine sürekli moral veren, şifa olsun diye ıhlamur kaynatıp lapa pişiren, kendi lokmasını eşi ve evlatlarına pay eden cefakâr ve bir o kadar da cevval bir kadındır bu anne. İnancı sağlamdır, tüm bu zorluklara karşı dayanma gücünü ise Allah’tan alır: “Anam kendine sığınmış, oturduğu yerde sallanıyor. Tevekkül. Dudakları durmadan kıpırdanıyor. Ara sıra kalkıp yan odada gelini yoklayıp geliyor. (...)” (Özdenören 1998c: 56).

Rasim Özdenören’in ilk dönem öykülerinin pek çoğunda kadınlar “hayırsız” bir eşe sahiptir. Bu eşler, babalarından kalma tarlaları çar çur etmiş ve kendisini de ailesiyle birlikte sefaletle sürüklemiş insanlardır. Kadınlar yine de bu eşlere katlanır, seslerini çıkarmazlar ve onların zor zamanlarında yanlarında olurlar. “Çözülme” öyküsünde de böyle bir atmosfer vardır. Öyküde, gençliğinde tüm malı mülkü yiyip bitirmiş, ailesine ve özellikle de oğluna zulmetmiş; nihayetinde de hastalıktan yataklara düşmüş bir baba figürü vardır. Kadın her şeye rağmen eşine son nefesine kadar büyük bir ihtimamla bakar. Evin tüm yükünü omuzlar; bir yandan zihinsel engelli kızıyla, bir yandan eşinden gördüğü zulümlere katlanamayıp ailesinin yanına gelen diğer bir kızıyla bir yandan da bir baltaya sap olamamış oğluyla büyük bir hayat mücadelesi verir. Maalesef neticede bu cefakâr kadın aklından olur.

Çok Sesli Bir Ölüm’de yer alan “Kan” öyküsünde Rasim Özdenören’in yapmış olduğu dikkat çekici bir karı koca tasviri vardır:

“(...) Yaşlıydı ama oldukça dinçti. Bütün ömrünce çektiği yoksulluğa karşı beli bükülmemiş, incecik, dayanıklı kemikleri, sıırım gibi derisi pörsüyüp dökülmemişti. Çalışkandı. Yılgınlık nedir bilmezdi. Adamınsa daha güçsüz bir vücudu vardı. Daha doğrusu kendini öyle sanır, hemen hastalanacağından korkar, yeni bir işe girişmekten hep belli bir çekingenlik duyardı” (Özdenören 1998a: 52).

Bu öyküdeki kadın karakter diğer öykülerdekinden farklı olarak eşine kafa tutmaktadır. Bunun en önemli sebebi ise çaresizliktir. Hayırsız oğulları hamile eşini bırakıp gitmiş, fakirlikle beraber aileyi zorlu koşullara terk etmiştir. Tek çıkış yolu olarak eşinin bağ bekçiliği yapmasını gören kadın, bu konuda onu isteksiz görünce çıkışır:

“Kadının yüzü umutsuz, sinirli bir anlatımla çarpılmıştı.

- Peki, ne yapacaksın? Diye sordu. Köpek gibi aklıktan mı öleceğiz?” (Özdenören 1998a: 52)

Özdenören’in öykülerinde acı ve dram unsurlarının melodramatik bir üsluba kaymadan, kırsal yaşamın güçlü temsilcileri olan kadın karakterler üzerinden aktarılması, metinlerin etkisini derinleştirmektedir (Tosun 2017: 130). Yazarın özellikle ilk dönem öykülerinde kadın figürleri, hayatın tüm zorluklarına rağmen sabır, inanç ve sevgiyle direnen birer sembol olarak öne çıkar. Eşlerinin ya da oğullarının çalışmaması veya “huysuz” tavırlar sergilemesi, onların bu dirençli ve kararlı duruşunu değiştirmez.

Son dönem öykü kitaplarını incelediğimizde ise kadın figürünün özelliklerinin ciddi manada değiştiği göze çarpar. Bu hikâyelerde anlatılan kadınlar; taşranın hikâyesinin anlatıldığı ilk dönem öykü kitaplarındaki kadınlar gibi ailesine itaat ve hizmet eden, hayatını böyle bilmiş ve kabullenmiş kadınlar değildir (Yıldız 2011: 243). Özdenören, bu hikâyelerde huzursuz, zihinsel bir karmaşa, çatışma içindeki kadınları anlatır. Modern kentlerde yaşayan bu kadınların huzursuzluğunun en önemli sebebi sevgi eksikliğidir. Özellikle erkekle olan ilişkide (evlilik veya flört) aranan, istenen, tatmin edici bir “sevgi”ye ulaşamama, böylesi bir sevgiyi yaşayamama kadınları derin bunalımlara sürükler; onların sürekli sevgiyi, aşkı ve sadakati sorgulamasına neden olur (Yıldız 2010: 36). Yaşadıkları hayal kırıklıkları ve aldatılmalar sebebiyle derin ruh sarsıntıları yaşarlar, kendilerini hayattan soyutlarlar ve çoğu zaman da intiharın eşiğine gelirler. Bununla birlikte bu kadınların pek çoğu –ilk dönem öykülerinin tamamen zıddına- evlilik dışı yasak ilişki yaşamaktadırlar.

Toz, tematik bir bütünlük içerisinde tümüyle kadınların dünyasını ele alan öykülerden oluşmaktadır. Bu kitapta kadınların hayata bakışları, kentte savrulmuşlukları ve yenilgileri ele alınır. Modern kent hayatındaki kadının ezilmişliği, değer görmeyişi ön plana çıkarılırken buna neden olan -başta erkekler olmak üzere- herkes eleştirilir. Toplumsal düzenin çarpıklığı ve erkeklerin yanlış kadın algısı mahkûm edilir. *Toz*'daki öykülerde ön plana çıkan bir diğer tema ise kentlerdir. Yaşanılan pek çok olumsuzluğun sorumlusu olarak “kent” gösterilir. Modern kent yaşamıyla birlikte insanların doğal yaşamdan uzaklaşarak yalnızlaştığı vurgulanır ve bu durum özellikle kadınlar üzerinden yansıtılır (Tosun 2017: 167).

Toz'da yer alan “Mağara” öyküsünde eşi tarafından terk edilmiş ve kızıyla yaşam mücadelesi veren dul bir kadın kahraman merkezdedir. Kadın hayatı göğüslemekte zorlanmaktadır fakat yine de çevresine ve kızına karşı güçlü görünmek zorunda hisseder. Ancak bu görünüş, onun iç dünyasındaki kırılmalılığı gizleyen bir maskedir. Kadın kahraman, bastırılmış acısını ifade ederken "...ama her şey dönüp dolaşıp onu ağlatıyordu, oysa hiç istemediği de buydu, ağladığında küçülmüş oluyordu, ağladığında aşığılanmaya müstahak oluyordu, oysa o, güçlü görünmek istemişti: GÖRÜNMEK..." (Özdenören 2004: 20) cümleleriyle kırgınlığını ve toplumsal baskı arasında sıkışmışlığını dile getirir.

Kadının yaşadığı kent, tehlikenin ve keşmekeşin hâkim olduğu bir mekân olarak tasvir edilir; bu atmosfer onun korkularını ve güvensizlik duygusunu derinleştirir. Kentin boğucu yapısı, kahramanı hem psikolojik hem de fiziksel anlamda savunmasız bırakır. Dul olması sebebiyle toplumun kendisine bakışı ve özellikle erkeklerin yaklaşımı onu korkutmaktadır.

Özdenören, yine *Toz*'da kaleme aldığı “Çılgılık” öyküsünde mutsuz, umutsuz ve toplum tarafından acımasızca yargılanan bir hayat kadını; “Cehennem” de küçük yaşta babası tarafından annesinden kopartılan ve ilgisiz bırakılan genç bir kızın gayri meşru ilişkilerin ağına düşüşünü; “Fırtına”da evlilik dışı ilişkiden doğan çocuğuyla, terk edilmiş bir köşkün tavan arasına sığınan ve çocuğunu kaybetme korkusuyla paranoyaklaşan bir kadını; kitaptaki son öykü olan “Soytarı”da ise yaşadığı aşk sebebiyle incinmiş, yıpranmış, insanlara olan güvenini ve kendine verdiği değeri kaybetmiş, kendini “soytarı” gibi gören bir kadını çirkefin, kokuşmuşluğun derinlemesine yaşadığı kent atmosferinde anlatır.

İmkânsız Öyküler'de yer alan “Pazar Boşluğu” öyküsünde “kenttin sillesini yemiş” (Özdenören 2009: 41) kadınlardan bahseder yazar. Bu kadınlar, modern kent yaşamının duygusal çöküntüler,

kırılğan ve yüzeysel ilişkiler üzerine kurulu yapısı içinde ele alınır. Öyküdeki tiyatro oyuncusu kadın karakterin “esrikliğin dibini bulmuş, başını bile omuzlarının üstünde tutmakta beceriksizleşmiş, dünyadan umudunu kesmiş” (Özdenören 2009: 43) hâli, kent yaşamında kadının duygusal anlamda tükenişini somut biçimde gösterir.

Yazarın son kitabı *Uyumsuzlar*’daki öykülerde ise kadın, yitirilmiş yahut terk edilmiş bir sevgili olarak yer alır. “Karambol” öyküsündeki kadın figür; modern kentin ürkütücü atmosferinde yasak bir aşkın karmaşasında konumlanır. Evli bir erkekle yaşadığı ilişki, onu tutkuları ile vicdanı arasında sıkışmış bir insana dönüştürür: “- Ayşen'e selam söyle. - Ayşen? - Karın. - Karım mı? - Ona selam söyle” (Özdenören 2022: 70-71) diyalogunda görüldüğü gibi kadın hem arzunun hem de suçluluğun merkezindedir. Yazar, kadının içinde bulunduğu çatışmayı harap kent manzaralarıyla bir arada verir.

Sonuç

Bu çalışmada Rasim Özdenören’in öykülerinde kasabadan kente ve cemaatten bireye yönelen dönüşüm; insan, mekân ve toplumsal ilişkiler bağlamında incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Özdenören’in öykülerinde mekân değişiminin sadece fiziksel bir yer değiştirme olmadığı; bireyin anlam dünyasında meydana gelen dönüşümü yansıtan bir anlatı unsuru olarak kullanıldığı görülmüştür. Yazarın bu tercihi, onun insana bakışıyla ve edebî poetikasıyla doğrudan ilişkilidir. Özdenören için insan, tek başına tanımlanabilecek özerk bir varlık değil, geleneksel bağlamda anlam kazanan bir özne konumundadır. Buradan hareketle cemaat yapısının çözülmesi, yalnızca toplumsal bir değişim değil; aynı zamanda insanın kendisini konumlandığı varoluşsal zeminin sarsılması anlamına gelmektedir. Yazar, bu dönüşümün bireyi ve toplumu sarsıcı etkisinin farkına varmış bu sebeple konuyu öykülerinin merkezine taşımıştır.

Araştırma sonucunda yazarın ilk dönem öykülerinde kasaba hayatının belirgin bir şekilde öne çıktığı tespit edilmiştir. Bu metinlerde birey, aile ve cemaat ilişkileri içerisinde varlığını sürdürmekte; gelenek, inanç ve toplumsal dayanışma bireyin kimliğini belirleyen temel unsurlar olarak ortaya konmaktadır. Her ne kadar bireysel sıkıntılar ve içsel bunalımlar görülse de bu krizler cemaat yapısını tamamen ortadan kaldırmaz. Bu durum, Özdenören’in ilk dönem öykülerinde insanın aidiyet duygusunu koruyabildiği bir toplumsal yapı tasavvur ettiğini göstermektedir.

Yazarın son dönem öykülerinde ise anlatı mekânının belirgin biçimde kente yöneldiği görülmektedir. Bu metinlerde kent, bireyin toplumsal bağlardan uzaklaştığı, aidiyet duygusunun zayıfladığı ve yalnızlık hissini yoğunlaştığı bir atmosfer olarak kurgulanmaktadır. Bu bağlamda Özdenören’in kent tasvirlerinin, modernleşme sürecinin birey üzerindeki psikolojik ve varoluşsal etkilerini görünür kılmak amacıyla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Buradan hareketle Özdenören’in eleştirisi, doğrudan kentleşmeye ya da modernleşmenin teknik boyutuna yönelmiş değildir. Yazarın asıl tenkit ettiği şey, insanı geleneksel ve metafizik dayanaklarından koparan zihinsel dönüşümdür. Cemaatten bireye geçiş süreci, onun öykülerinde özgürleşmenin değil; köksüzleşmenin başlangıcı olarak belirir. Modern kentte konumlanan kahramanların yaşadığı yalnızlık, yalnızca kalabalık içinde tek başına kalma hâli değildir; anlam üreten ortak bir zeminden uzaklaşmanın sonucudur. Bu yönüyle yazar, modern bireyin trajedisini dışsal çatışmalardan çok içsel çözümler üzerinden kurar.

Çalışmada ayrıca kasabadan kente yönelen dönüşümün kadın figürü üzerinde de belirgin bir değişime yol açtığı tespit edilmiştir. İlk dönem öykülerde aileyi ayakta tutan, sabır ve fedakârlıkla ön plana çıkan kadın karakterler yer alırken; son dönem öykülerde kent yaşamının baskısı altında yalnızlaşan, duygusal anlamda kırgınlık yaşayan ve kimlik arayışı içine giren kadın karakterlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, toplumsal değişimin aile yapısı ve bireyler arası ilişkiler üzerinde yarattığı dönüşümün kadın karakterler üzerinden yansıtıldığını göstermektedir.

Özdenören'in taşra kökenli bir yazar olarak büyük şehir tecrübesiyle karşılaşması, onun kent tasvirlerine ayrı bir derinlik katmıştır. Modern kent, metinlerde dışarıdan gözlemlenen bir mekân değil; bizzat yazarın kendisi tarafından deneyimlenmiş bir kırılmanın sahnesidir. Bu durum, yabancılaşma ve yalnızlık temalarını soyut bir kuramsal problem olmaktan çıkararak yaşanmışlıkla beslenen bir anlatı unsuruna dönüştürür.

Sonuç olarak Rasim Özdenören'in öykülerinde kasabadan kente ve cemaatten bireye yönelen dönüşüm, modernleşme sürecinin insan üzerindeki etkilerini görünür kılan temel izleklerden biridir. Yazar, bu dönüşümü doğrudan ideolojik bir söylemle değil; bireyin iç dünyasında yaşadığı yalnızlık, yabancılaşma ve aidiyet kaybı üzerinden anlatmaktadır. Bu yönüyle Özdenören'in öyküleri, modern Türk hikâyesinde toplumsal değişimin bireyin psikolojik ve varoluşsal dünyasında yarattığı kırılmaları ortaya koyan önemli metinler olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Akdeniz, Lütfi (2024). *Aidiyet, Kimlik ve Mekân: Hükümlü Bireyler ile A/r/tografik Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Alptekin, Dilek (2011). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Bayazıt, Erdem (2006). "Müthiş Bir Ayrıntı Avcısı". *Kitap Postası*, S. 13, Nisan 2006, s. 21.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*. 6. bs., İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çelik, Celaleddin (2010). "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, Aralık 2010, s. 25–35.
- Kabaklı, Ahmet (2006). "Rasim Özdenören". *Türk Edebiyatı V*. 13. bs., C. 5. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları. 664-678.
- Kefeli, Emel (2007). *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*. 1. bs., İstanbul: 3F Yayınevi.
- Le Bon, Gustave (2005). *Kitleler Psikolojisi*. Yay. Haz. Yunus Ender. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Maalouf, Amin (2014). *Ölümcül Kimlikler*. Çev. Aysel Bora, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Narlı, Mehmet (2011). "Rasim Özdenören'in Öykülerinde Şehir". *Hece Dergisi, Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören Özel Sayısı*, Y. 15, S. 169, Ocak 2011, s. 221–237.
- Özdenören, Rasim (1998). *Kent İlişkileri*. 1. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, Rasim (1998a). *Çok Sesli Bir Ölüm*. 3. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.

- Özdenören, Rasim (1998b). *Çözülme*. 3. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, Rasim (1998c). *Hastalar ve Işıklar*. 4. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, Rasim (2004). *Toz*. 2. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, Rasim (2009). *İmkânsız Öyküler*. 1. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, Rasim (2022). *Uyumsuzlar*. 3. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sağlık, Şaban (2011). “Biçim ve İçerik Değişimi Bağlamında Rasim Özdenören Öyküsünün Geçirdiği Evreler”. *Hece Dergisi, Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören Özel Sayısı*, Y. 15, S. 169, Ocak 2011, s. 141–163.
- Sürgit, Betül (2019). “Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu’nun ‘Eksik Yol’ Başlıklı Öyküsü”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 59, S. 2, s. 449–466.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı*. 10. bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taşdelen, Vefa (2011). “Rasim Özdenören’in Düşünce Yönelimleri”. *Hece Dergisi, Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören Özel Sayısı*, Y. 15, S. 169, Ocak 2011, s. 14–26.
- Tosun, Necip (2017). *Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören*. 2. bs., İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tunç, Saliha (2020). *Türk Hikâyeciliğinde Rasim Özdenören*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*. 9. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, Alpay Doğan (2010). “Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Üç Mesele”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.5, S. 1, s. 21–44.
- Yıldız, Alpay Doğan (2011). “Rasim Özdenören Hikâyesinin Tematik Boyutu”. *Hece Dergisi, Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören Özel Sayısı*, Y.15, S. 169, Ocak 2011, s. 238–247.